

ALBERT Ernő

Adatok a határőrség 1762–1764-es szervezéséhez

(Kivonat)

Az 1762–1764-es határőrség-szervezés idején, különösen 1762 őszétől Csíkban, Háromszéken és Udvarhelyen igen feszült viszonyok alakultak ki a falvak, városok lakói életében. Többnyire azért történt, mert a szervezőknek szinte minden helységben sikerült egy-egy szűk csoportot összeírniuk, és fegyverrel ellátniuk. Őket limitrophusoknak, új határőröknek, BUCCOW katonáinak nevezték. A fegyverek kiosztása után ezek az új katonák erőszakoskodtak, azokat, akik nem vették fel a fegyvereket, állandó rettegésben tartották. A szerző ebben az írásában a szervezés ezen időszakának néhány mozzanatát mutatja be. Írását azért tartjuk fontosnak, mert tudvalevőleg a Bűnvizsgáló Bizottság kihallgatásairól készített jegyzőkönyv háromszéki vonatkozású része elveszett, így más írásokból kell pótolni az itteni történések megismerését. A Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban most talált iratok adatai kiegészítik a csíki eseményeket.

*

Báró Adolf Nicolaus BUCCOW, akkor már Erdély főkormányzója és katonai irányítója parancsára 1762. július 24-én Gyergyószékben megkezdődött a székely határőrség szervezése. Augusztusban Felcsíkon, Alcsíkon, a Kászonokban, Háromszéken is folytatódott, sőt a hónap végére a bizottság eljutott az akkor Udvarhelyszékhez tartozó Bardócszékre is. Ha kezdetben a fenyegetések segítségével bizonyos sikereket értek el a szervezésben, augusztus utolsó napjaiban a bizottságnak csalódnia kellett, mert a lövéteiek

nyíltan megtagadták az engedelmességet. Mivel a továbbiakban több falu követte példájukat, sőt Székelyudvarhely lakosai is hasonlóképpen jártak el, szeptember 15-re maga BUCCOW a városba sietett. Különböző rábeszélésekkel, ajándékokkal próbálta rávenni a város lakóit a határőrség elfogadására, de minden próbálkozása sikertelennek mutatkozott, így feladata végezetlenül kellett visszatérnie Nagyszebenbe. Ettől kezdődően a szervezők az eddigi kisebb méretű ellenállások után egyre nagyobb akadályokba ütköztek.

BUCCOW ezen tapasztalatok ellenére sem változtatott eddigi módszerén, meg volt győződve, hogy sikerül a székelyeket engedelmességre bírnia. Újból a Székelyföldre utazott, s október 24-én Gyergyószentmiklóson tartott gyűlést. Mivel időközben fegyvereket is szállítottak a székekbe, azt tervezte, hogy megkezdi a katonáknak felíratoknak felesketését.

A gyergyóiak korábban már közölték követeléseiket, de választ nem kaptak rá, most ismételtlen megfogalmazták, hogy csak abban az esetben fogadják el az új határőrök közé állást, ha megadják a régi szabadságukat, saját nemzeti tisztjeik vezetésével katonáskodhatnak, s ha hazájukból nem viszik külföldi hadjáratokra. Követek kiválasztásával akartak nyomatékot adni követelésüknek, akik a főparancsnokkal ismételtlen közölnék feltételeiket, de a megbízottakat BUCCOW elfogatta. Ekkor az összegyűlt lakhelyére támadtak, s követelték követeik szabadon bocsátását, kéréseik teljesítését. BUCCOWnak innen is eredmény nélkül kellett volna távoznia, de közben olyan esemény történt, amely egyszerre megbontotta az egységes ellenállást, később pedig Csík-, Háromszék általános felbolydulásához vezetett.

A szentmiklósi pap, egyben esperes SIKÓ József, az erdélyi püspök BAJTAY utasítására már korábban is többször hangoztatta hívei között a fegyverek felvételének szükségességét, most azonban a tisztek ígéreteit is felhasználva mintegy 40 embert arra készítetett, hogy felvegyék a fegyvert, és az eskü letételére is vállalkozzanak.

A következő napokban BUCCOW Csík-szeredában tartózkodott, s az általános ellenállás,

* Sf. Gheorghe, Înfrățirii 8, Bl. 4A/9, RO-4000

a fegyverek visszaadása ellenére fenyegetés és megvesztegetés eredményeként 7 szentimrei férfi arra jelentkezett, hogy felveszi a fegyvert. Néhányan Kézdivásárhelyen is hasonlóképpen jártak el.

A hír gyorsan bejárta Csíkot is, Háromszéket is. S a falvak többségében, ha csupán néhányan is, de az ígéretek csábítására a hatalom mellé álltak.¹

Amit a hatalom fenyegetéssel, katonai erővel nem ért el, az ezekben a napokban, éppen a belső ellenállás megtörésével, néhány új határőr jelentkezésével elkezdődött – ha csak még kis csoporttal is. Ez a folyamat oda vezetett, hogy fokozatosan többen is a fegyvert felvevők közé álltak, akik most már maguk, gyakran erőszakkal követelték a falvak többi lakóitól is a beállást. Egyre gyakoribbá váltak a belső viták, zavargások, sőt nyílt megtámadások is. Mivel az új határőrök fegyvert kaptak, jelentős erőt éreztek magukban. Önbizalmukat növelte, hogy a jelenlevő osztrák katonák is őket támogatták, sőt rendszeresen bujtogatták azok ellen, akik ellenálltak, amikor a fegyverek felvételét követelte a hatalom. Ekkor Csík- és Háromszék nagyon közel állott ahhoz, hogy polgárháború törjön ki, hisz egyes helyeken valóságos néplázadás kezdett kialakulni. A falvak és városok lakói rettegésben éltek. Odáig fejlődött az ellentét, hogy szomszéd szomszédját, testvér testvérét kezdte vádolni. Akik a fegyvert felvették, nemesekre, régi haragosaikra, még egy-egy faluközösségre is rátámadtak. Ezeket az új határőröket limitrophusoknak, „BUCCOW katonáinak”, fegyvert felvevőknek, megalkuvóknak, egységgtörőknek, testvérharc szítóknak, gyáváknak, árulóknak nevezték.²

HALLER Pál 1763. január 28-án írta gr. BETHLEN Gábor udvari kancellárnak: „akik a fegyvert felvették, azoknak mindenféle erőszakosságot megengedtek; akik a fegyvert felvenni vonakodtak, azokat szörnyű kihágások (exessen), kínzások (extorsionen) által kényszerítették. Sok vér folyt, a katonák másokat üldözöbe vettek, és agyonütöttek, a nemes embereket is megtámadták, őket okolván helyzetük megváltoztatása miatt, úgyhogy sokan elhagyták birtokaikat és máshová költöztek.”³

Szájról szájra járta a falvakban, hogy hol, mit követtek el „BUCCOW katonái”. Jónéhányat falvanként is feljegyeztek tetteikről.

Csíkdánfalván azok, akik felvették a fegyvert, összegyűltek, és arra esküdtek, hogy a pénztárnokon régi követeléseikért elégtételt vesznek.⁴

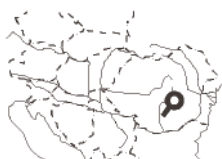
A kézbe került fegyver az emberek indultait erőteljesen felszabadította, a korábban kialakult viszonyokat megváltoztatta, az ellentétek felszínre kerülését fokozta. A szintén csíkdánfalvi KOVÁCS József azok közé tartozott, akik mindvégig a fegyverfelvétel tagadására, az ellenállás erősítésére, kitartásra serkentették a falu népét. Amikor e faluban is sok ígélet következtében a „kartélyházban” felvették a fegyvert, BÍRÓ András szólította meg miatta: „Kegyelmetek is felvették a fegyvert?” Melyre BÍRÓ András azt felelte: „Felvettem, és annak utána nem is fogom úgy megbecsülni a nemeseket, mint eddig, mert eleget húztak és vontak eddig minket.”⁵ A dánfalviak azt követelték, hogy a nemeseket is írják fel a határőrök közé, és eskettessék meg a szokásos módon.⁶

Ez az ellentét azért is a bujtogatás eredményének tulajdonítható, mert a lakosok döntő többsége lófő és gyalogos volt. 1614-ben csupán 4 jobbágy és 17 zsellér élt a közösségben, 1750-ben 10 jobbágyat és 1 zsellért írtak össze.⁷ BENKŐ József az 1721-i adatokra hivatkozva 6 jobbágyról írt, nemest hármat említett, viszont 59-en voltak lófők és gyalogosok.⁸

A limitrophusok panasza szólt meg akkor is, amikor szintén Csíkdánfalván a nemeseket támadták, mivel sokan csúfolták őket: „Annak utána, hogy katonák lettek, elégszer mondták azt, hogy ki kellene hajtani adta nemes embert a faluból, vagy legyenek ők is katonák, nehogy tovább csúfoljanak.”⁹

Ez alkalommal nem beszélve az 1763. január 11-én Várdotfalván tartott székgyűlés elleni támadásról, amelynek kevés híján emberáldozata is lett volna, sem arról, hogy a Pálfalvát megtámadó új határőröket a falu lakói hogyan kergették el, hanem csupán még egy-két községben ez időben történekről emlékezünk meg.

Csíkszentdomokoson RESMÜLLER kapitány hosszú ideig a községet rettegésben tartot-

ta, mivel sok biztatás ellenére sem voltak hajlandók felvenni a fegyvert. A kapitány biztatására 18 új határőr kezdte fosztogatni a lakoságot. A kellő eredmény hiányában még 104 katonát és limitrophust rendelt a faluba. Tervszerű izgatással, félelemkeltéssel akarták rákényszeríteni a falura az új katonák közé állást. Rendszerint éjszaka bolygatták fel a lakosokat. Puskáikkal lövöldöztek, különböző eszközökkel rémítő zajt támasztottak, majd nagy kiabálások között fáklyákat gyújtottak, és végigvonultak a falun. Olyan hangulatot teremtettek, mintha utolsó végveszélybe került volna minden lakos. Ennek és a személyenkénti kínzások hatására a faluból többen felvették a fegyvert, de a kapitány azt akarta elérni, hogy mindannyian a határőrök közé álljanak. Sok gazda állatait elhajtották: feltételük a visszaadásra az volt, ha a fegyvert felveszi a tulajdonosuk.¹⁰

Hasonló eszközökkel, próbálták fegyverfelvételre kényszeríteni Csikmadaras, Rákos, Madéfalva, Göröcsfalva lakóit is.

Mindezidáig keveset tudunk arról, mi történt Háromszéken ezekben a napokban. A csíki események részleteit is kiolvashatjuk abból a jegyzőkönyvből, amelyet a Bűnfenyítő Bizottság készített a madéfalvi vérengzést követően, s amelyet IMREH István közzétett 1994-ben. A Bűnfenyítő Bizottság Háromszéken is elvégezte feladatát, elkészítette a kihallgatásokról a jegyzőkönyvet, de ez a rész az idők folyamán eltűnt, vagy esetleg valamely könyvtár, irattár mélyén lappang még mindig. Ezért nem ismerhetjük részleteiben, mi történt Kézdi-, Orbai-, Sepsiszékekben a határőrség szervezése idején. Ezt pótolandó néztük át a Sepsiszentgyörgyön működő Állami Levéltár iratait. Sikerült néhány részletekre mutató adatot feltárnunk az új határőrök erőszakos tetteiről is.

Uzonban PÜNKÖSTI Mózes nemes ember panaszolta, hogy 1763 tavaszán, áprilisban, amikor a mezőn dolgozott, „két limitrophus kökösi lovas katona, úgymint: ORBEK József és TÓK Sámuel” minden ok nélkül rátámadtak, kivont karddal mindketten a faluig kergették. A házak közelében azonban utolérték, s addig verték kardjukkal, amíg elunták. Amely karjával vé-

dekezett, annyira megkékült, hogy „nem volt különb a szederjes posztónál”. Majd a kökösi hadnagyhoz vitték, és bezárták. A sebek miatt két hétig ágyban fekvő beteg volt.

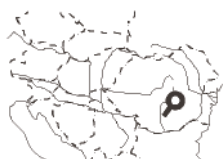
Szintén kökösi limitrophus katona, GYÖRGYBÍRÓ Ferenc egyik lakostól a tinóját hajtotta el, s megölette. ZAJZON Bálint pedig DANIEL Mihály limitrophus katonára panaszkodott, aki 1763 októberében az országúton minden ok nélkül rátámadt, kardjával a fején ejtett sebet, s csak az „Isteni kegyelem”-nek köszönhetően maradt életben. Megtámadták ZAJZON András is a limitrophus katonák. SZÓTS Mihály, GYÖRGYBÍRÓ István és MÁRK Ferenc támadók marháit akarták elhajtani. Mivel ellenállt, faragó fejszéjét vitték el, s az árát a kocsmában megitták.

A régen kialakult és szigorúan tiszteletben tartott falutörvényeket az új határőröknek állt katonák nem tartják be, nem érdekük betartása az idegen tiszteknek és katonáknak sem, ahol lehet, inkább ellene tesznek, amely azt eredményezi, hogy teljes felfordulás alakul ki majdnem minden közösségben.

Uzonban a falu emberei panaszolták, hogy a határpásztorságot az új katonák miatt senki nem vállalta, mivel a határban talált állatokat elhajtották, a határkerteket szétdobálták, a hidat SIMON Gábor és DÁNÉR Mihály szétszedte, a tanorokkerteket szintén letördelték. Szabadon jártak a fűben, a vetések között, az egész határban.

SIMON Gábor sorban több lakásra is rátámadt: MENYHÉRT Mihályt a „maga életin az földre leverte minden igaz ok nélkül”, és ekkor testét több helyen megsebezte. KUTI Györgyre is SIMON Gábor támadt rá. Kilenc társával éjszaka házát körülvették, és el akarták fogni. Elölük bujkálnia kellett, több héten át nem térhetett haza. Időközben lovait elhajtották. KUTI Istvánra azért támadt három rendben is nyolcadmagával SIMON Gábor éjnek idején, hogy elfogják, és erőszakkal az újonnan fegyvert felvett katonák közé állítsák. Ugyanezt panaszolta KUTI Mihály is.

TROMBITÁS BALOG István limitrophus KUTI Sámuel lakásának egyik részét lefoglalta, a cselédeket téli időszakban kikergette,

az egész családot üldözte, három gyermekét a padról le akarta húzni. Más új határőrök is megtámadták. DÁNÉR Mihály több társával naponta kereste, hogy katonának kényszerítse, ezért mintegy két hónapig házát kerülnie kellett, még gyermeke temetésére sem térhetett haza. KUTI Mihály néhány limitrophus nevét közli: SIMON Gábor, TAMÁS János, GYÖRGYBÍRÓ István és Péter még több más társukkal újból lakására támadtak, az állatait bizonyos időre fuvarra erőszakkal elhajtották.

PÁL Józsefet novemberben egyik éjszaka lakásáról erőszakkal hurcolta el DANER Mihály, ISTÓK Pál, DANKÓ János. Sepsiszentgyörgyre kísérték, „arestomba” tetették, ott „kereszt vasba verték, 14 napig erős fogságban tartották.”

KUTI Ferencet szintén a már korábban említett új határőrök Töröcsvára hajtották, hat hétig ott kellett őriznie a határt, azalatt állatait különböző fuvarokra befogták.

A továbbiakban is sorolhatnánk azon eseményeket, amelyeket az új határőrök követek el Uzonban.

A frissen katonának állt falustársak hasonlóan jártak el Szentivánban, Kőkösön, Bikfalván, Lisznyóban, Magyaróson, Szacsván, Kisborosnyón is.

Kőkösben NAGY Györgyné elmondotta, hogy 1763 júliusában SERESTER Mátyás új határőr lovas katona „éjszakának idején házára ment, leányát fekvő ágyába karjánál fogva hurcolta, tépte, mezíten kardjával fejét el akarta ütni minden ok nélkül”. NAGY Györgyné GYÖRGYBÍRÓ Pál is a következő szavakkal támadt rá: „köszönje, hogy a mezőn nem találta, mert a kardjával mind összeroncolt volna”. Aztán a házána szidta.

SIMON Gábor nemcsak Uzonban, hanem Kőkösben is több embert rettegésben tartott. KERESZTES Jánost a helybeli FÜLÖP Sámuellel, FÜZI Mihállal és FÜZI Györggyel támadta meg, „ottan házában »arestaltak« fenyegetvén, hogy vasba vernek.”

Limitrophus SÁROSI József azzal fenyegette meg a falu bíróját: „úgy bántak volna vele, hogy lepedőben vitték volna haza.”

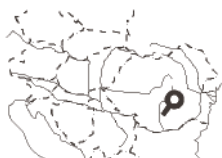
Bikfalván mondotta el „Mlgos obesterné SIMONIné B. APOR Anna Aszszony”, hogy 1763. január 14-én Szebenből hazafelé haladva

Prázsmáron túl az oprszágúton Limitrophus kökösi GYÖRGYBÍRÓ Pál néhány társával együtt „kocsijához vagdaltak, döfődtenek annyira, ha az kocsis el nem nyargalt volna, talán meg is ölték volna.”

A kisborosnyói SIMON Ferenc szintén kegyetlen sorsra jutott, mivel nem volt hajlandó új határőrnek állni. 1763 januárjában limitrophus kapitány KÁLNOKI Sándor parancsára egy strázsamester több katonával „maga házána elfogatta, keményen megkötöztette, kivont fegyver közti vétetvén estve vacsora után kötözve Zágonba quartélyára vitette, ottan felettébb káromolván fegyverekkel vállait szintén ereje felett megragadván quartélya előtt jó darabig hordoztatta, annak utána levonatván a földre keményen megverette, és fegyverhordozás terhelés mián máig vagy holtig is félszeget tapasztal”. „Nem sok idő múlván elfogatására újból strázsamester feles katonákkal házára küldötte, azok ismét arestomba akarván vinni, míg a szekér a faluból eléállott elvitelére, és azon éjszaka hírével esvén megírt kapitány úr, hogy el nem foghatták maga is a házára jött, úgy kereste. Feleségét, öreg anyját tanálván, azt boszorkánynak szidta, egyéb rútkáromkodásokkal is szidván erőltette arra, hogy megtudhassa”, hol bujkál a ház gazdája... annyira üldöztetett, hogy télnek idején három hétig kellett feleségével együtt házát kerülni, sok szenvedésekkel és nagy károkkal.”¹¹

A fennmaradt viszonylag kevés iratból még egész sor hasonló eseményt sorakoztathatnánk fel annak bizonyítására, hogy a határőrség szervezése idején az erőszakos toborzásnak eredményeként mind Csíkban, mind Háromszéken teljesen felbomlott a rend, s kevés tartotta, hogy polgárháborúvá nem alakult az egymásnak feszülő ellentét.

Sepsiszentgyörgy, 2001. november 16.

Jegyzet

1. TELEKI Domokos: **A székely határőrség története**. Franklin Társulat Bizománya. Budapest 1877. 17–19.; SZÁDECZKY Lajos: **A székely határőrség szervezése 1762–1764-ben**. A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala. Budapest 1908. 35–36.; IMREH István: **Látom, az életem nem olyan gyönyörű**. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1994. 18–20.
2. TELEKI Domokos i.m. 18.; IMREH István i.m. 20.
3. SZÁDECZKY Lajos i.m. 309.
4. JAKAB Elek: **Tanulmányok Erdély XVIII. századi jogtörténetéről**. A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala. Budapest 1878. 37.
5. IMREH István i.m. 232.
6. Uo. 244.
7. EGYED Ákos: **Falu, város, civilizáció**. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1981. 113.
8. BENKŐ József: **Transilvania specialis** I–II. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár 1999. 223 és 230.
9. IMREH István i.m. 237.
10. JAKAB Elek i.m. 1878. 31.
11. SÁLvt Fond 8. 31. szám. 2–7.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)

Date privind organizarea regimentelor de grăniceri din Transilvania (1762–1764)

(Rezumat)

Deși majoritatea societății secuiești s-a împotrivit, organizatorii regimentelor de grăniceri au reușit să atragă sub arme grupuri mici, aproape în toate localitățile. Conflictele create în Trei Scaune au fost similare celor cunoscute din Ciuc, dar procesele verbale referitoare nu s-au păstrat. Lucrarea completează cunoștințele noastre utilizând alte surse, păstrate actualmente în Arhivele Statului din Sf. Gheorghe.

Data about the Organization of the Border-regiments from Transylvania (1762–1764)

(Abstract)

Although the majority of the Székely society resisted, the organizers of the border-regiments succeeded in calling up small groups almost in each locality. The conflicts created in Háromszék were similar to those known in Csík, but the minutes have not been kept. The paper completes our knowledge using other sources, that are being now kept in the State Archives of Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe).

